

SPIRİTÜALİZM, MATERİYALİZM VE FANTASTİK ÜZERİNE FARKLI BİR HÜSEYİN RAHİMİ GÜRPINAR ANLATISI: ÖLÜLER YAŞIYOR MU?

*Pelin ASLAN**

ÖZET

Hüseyin Rahmi Gürpınar, fantastik ve doğaüstü unsurlardan romanlarında sıkça yararlanır. Materyalist dünya görüşüne inanan, bu görüşü romanları aracılığıyla savunan, halka yaymaya ve empoze etmeye çalışan Hüseyin Rahmi, cin, peri, şeytan, dirilen iskeletler, geri gelen ruhlar gibi doğaüstü unsurları ve bu unsurların neden olduğu durumları aslında hep bu tarz doğaüstü ve bilinemez güçlerin olmadığını kanıtlamak için kullanmıştır. Yazar, seslendiği “cahil” kitlenin dikkatini doğaüstü ve fantastik sayesinde romanlarına çekerek, onları aydınlatmayı hedefler. Yazarın romanlarının sonu daima “gerçekçi” bir şekilde biter, romanları materyalist dünya görüşünün ruhçuluk karşısındaki zaferiyle sonuçlanır; akıl, mantık ve bilim doğaüstü gibi görünen her şeyi alt eder, fantastiği ortadan kaldırır. Ancak bu romanların içinde biri, *Ölüler Yaşıyor mu?* Hüseyin Rahmi’nin benzer konulu romanlarından ayrılır ve Hüseyin Rahmi’nin düşünsel ve edebi yaşamı açısından bir ilke işaret eder. Bu makalenin amacı Hüseyin Rahmi’nin ruhçu dünya görüşüyle de empati kurmaya çalıştığı ve “gerçekçi” değil, “fantastik” türde yazmış olduğu *Ölüler Yaşıyor mu?* adlı romanı üzerine, benzer konulu diğer romanlarıyla da karşılaştırmalı olarak ayrıntılı bir inceleme sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Rahmi Gürpınar, fantastik tür, doğaüstü, ruhçuluk, maddecilik.

THE DIFFERENT NARRATIVE OF HÜSEYİN RAHİMİ GÜRPINAR ABOUT SPIRITUALISM, MATERIALISM AND FANTASTIC: ÖLÜLER YAŞIYOR MU?

ABSTRACT

Hüseyin Rahmi Gürpınar, often benefits from the fantastic and the supernatural elements in his novels. He believes in materialist world view and through his novels he advocates it and attempts to impose and spread his views to the public. In his novels, there are many supernatural elements such as the jinn, fairy, devil, resurgent skeletons, returned souls etc. and the situations caused by these supernatural elements. By using these, his aim is always to prove that in the reality there are no such supernatural things and unknowable forces. In his point of view, these supernatural and fantastic forces, situations and atmosphere, because of their attractiveness, help him to enlighten “uneducated” people. The end of his novels is always in a “realistic” way and the materialist worldview prevails to the spiritualism. The reason, logic and science become superior to other things seem to be supernatural and they eliminate the fantastic. However, among the similar topical novels, one of them, *Ölüler Yaşıyor mu?* can be located as different because it points out the uniqueness in terms of the intellectual and the literary aspect of Hüseyin Rahmi. Thus, the aim of this article is to present a detailed and comparative analysis of *Ölüler Yaşıyor mu?* which can be evaluated as “fantastic genre”, not the realistic and in which the author tries to show empathy with the spiritual world view.

Keywords: Hüseyin Rahmi Gürpınar, fantastic genre, supernatural, spiritualism, materialism.

* Dr., Bahçeşehir Üniversitesi, Öğretim Görevlisi, elmek: aslan.pelin@gmail.com

Hüseyin Rahmi Gürpınar, yazı kariyerinde sondan bir önceki romanı olan *Ölüler Yaşıyor mu?*'yu 1932'de yayınlamıştır. Uzun yıllar spiritüalizm ve materyalizm karşıtlığını romanlarında materyalizm lehinde sonuçlanan bir biçimde sıkça işleyen yazarın bu romanı, yıkmaya uğraştığı bakış açısıyla yani ruhçulukla da empati kurmaya çalışması açısından 1921'de *İkdam*'da tefrika edilen ve 1928'de Ma'ârif Matbaası tarafından basılan *Mezarından Kalkan Şehit* adlı romanı hatırlatır. İncelendiğinde görülür ki *Mezarından Kalkan Şehit*, Hüseyin Rahmi'nin yine olağanüstü ve fantastik unsurlardan sıklıkla yararlanarak materyalizmin ruhçuluğa üstünlüğünü savunduğu tezini destekleyen bir romandır ama atmosferi itibarıyla benzer konulu diğer romanlarından ayrılır. Hüseyin Rahmi kendi tezini ön plana çıkardığı romanlarının aksine, *Mezarından Kalkan Şehit*'te¹, örneğin *Gulyabani*'de yoğun bir biçimde hissedilen ironik ve alaycı bakış açısını en aza indirmiş, karşı tezi de -nihayetinde çürütme amacıyla olsa da- anlamaya yönelik bir çabaya yer vermiştir. *Ölüler Yaşıyor mu?* ise ruhçuluk ve maddecilik mevzusunu yazar açısından bir adım daha ileriye taşır. Yazar, *Mezarından Kalkan Şehit*'te her ne kadar karşıt tezle empati kursa da bu tezi sonuna kadar reddetmede ısrarlıdır ama *Ölüler Yaşıyor mu?*'da Hüseyin Rahmi'nin karşı teze teslim olduğu görülür. Bu teslimiyet yazarın, düşünce dünyasıyla ilgili farklı bir yönelime işaret etmesi açısından önemli olduğu kadar, edebi anlamda da bir ilke işaret etmesi açısından son derece mühimdir. Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Ölüler Yaşıyor mu?* ile Türk edebiyatında ilk kez fantastik roman türünde bir eser yazmış olur.

Fantastik roman, içeriği ve kurgusuyla okuru, inançsızlığını bir süre için bir kenara bırakmaya razı edebilen romandır. Böyle bir roman türünün gerçek dışı ve ötesi içeriğiyle okur sarsılır, kararsızlık içinde gidip gelir, kaygı duyar, şaşırır, şüphe ve hayrete düşer. Fantastik romanlarda anlatıcının anlattıkları kendi iç gerçekliğine sahip olur, tutarlı ve doğru görünür. Sadece okur değil, öykü kişileri de olan biteni “yadırgar.” Bu nedenle okura ve öykü kişilerine anlatının kendi kuralları, gidişatı da dâhil olmak üzere her şeyin “tahmin edilemezlik”, “bilinemezlik”, “öngörülemezlik” içinde ilerlediğinin hissettirilmesi fantastik romanın birincil özelliğidir. Roman boyunca tekinsiz, tuhaf bir atmosfer yaratılır ve olan bitene kesinlikle *hiçbir açıklama* getirilmez. Ancak bu yanlış anlaşılmalıdır; metin içinde fantastiğin kendi iç mantığı, kendi dinamik yapısından kaynaklanan açıklamalar tabii ki olabilir ama bu açıklamalar okuru en başa götürüp fantastiğin neden orada o şekilde olduğunu anlatma çabası, yapay bir olup biteni kavratma uğraşı şeklinde olmaz. Ayrıca fantastik metinlerde metnin yaratıcısının sınırsız hayal gücü metnin ait olduğu kültürel ortama çok da yabancı olmaz; yazar, ait olduğu kültürel ve sosyal ortamın kodlarını değiştirip dönüştürür; anlatıda okurlar “uçurulur” fakat bu uçuş kontrollü olur.² Anlatılanlar sayıklama, tamamen gerçektışı ya da tamamen rüya izlenimi vermez; hayal-gerçek iç içeliğini sürekli muhafaza eder. İşte *Ölüler Yaşıyor mu?* bu özelliklerin kısmen görüldüğü ilk Türkçe fantastik roman olarak Türk edebiyatında ayrı bir yerde konumlanır.

Ölüler Yaşıyor mu? Milliyet'te tefrika edilmeden bir gün önce Hüseyin Rahmi gazetede “Ölenler Yaşıyor mu?” başlıklı bir yazı yazar. Bu sorunun yanıtının bazıları için evet bazıları için hayır olduğunu söyler. “Tasdikçi” ya da “münkir” olmanın kişinin kendi özgür kararı olduğunu, inançları yüzünden kimsenin eleştirilemeyeceğini savunur. Edebi romanların uzun yıllar aşk, kıskançlık, cinayet ve hıyanet mevzularından başka bir şey işlemediğinden yakınıdır. Romanda elbette aşk olmalı, diyen Hüseyin Rahmi “Bütün bina bu temel taş üzerine yükseltilmesin. Ortada

¹ Bkz. Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Mezarından Kalkan Şehit*, yay. haz. Kemal Bek (İstanbul: Özgür Yayınları, 1995).

² Modern fantastik anlatıların ne gibi özellikler taşıdığı konusunda daha fazla bilgi edinmek için özellikle Rosemary Jackson, *Fantasy: The Literature of Subversion*. London: Routledge, 2003 ve W. R. Irwin, *The Game of Impossible: A Rhetoric of Fantasy*. Urbana: University of Illinois Press, 1976 adlı eserlere bakılabilir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

fennî, bedîî merâka şâyân çok meseleler var. ... Mesela rûh muammâsı...” diyerek gizemli ve belirsiz bir konuyu yeni eseri *Ölümler Yaşıyor mu?*’da romanlaştırdığını ifade eder.

Yazar, romanına başlamadan önce ruhun ölümsüzlüğüne inananların ve inananların görüşlerini kaynaklara dayanarak yazdığını iddia eden ve yararlandığı Fransızca kaynakların listesini veren bir giriş yazısı kaleme alır. Ancak yazar, her iki tarafın tartışmalarına yer vereceği romanının neticede bir “roman” olduğunun farkındadır; tez ve karşı tezlere geniş yer verirse okurlarının sıkılacağını bilir. Bu yüzden romanında, felsefe sözünden ürüntü duyanlar için eğlenceli, merak uyandırıcı satırların da olduğunu söylemeden edemez. “Aklınız ne yana yatarsa ona inanırsınız.” diyerek bitirdiği yazısında³ Hüseyin Rahmi’nin pozitivizmde diretmediğini, herkesin kendi yolunu seçebileceğini söylemesi yazarın kariyerinde bir ilktir. Belki de ilerleyen yaşının etkisi, yıllarca bu meselelerle uğraşması manevi güçlerle ilgili kafasını karıştırmıştır. Berna Moran, Hüseyin Rahmi’nin, romanlarının zamanla daha karamsar bir nitelik kazandığını ve yazarın sonunda dünyaya küsererek köşesine çekildiğini ifade eder.⁴ Bu bağlamda, bilimin kesinliğinin ve gücünün o kadar da güvenilir olmadığını ya da hâlâ birtakım gizemlerin açıklığa kavuşmadığını görmesi Hüseyin Rahmi’yi pozitivizmdeki ısrarcılığından alıkoymuş olabilir. Sonuçta, fantastik öğelerden ilk yararlandığı roman olan *Gulyabani*’nin önsözündeki tüm olağanüstü gibi görünen şeylere rağmen somut ve dış gerçeklikte ısrar eden yazar,⁵ bu kez kendisini daha belirsiz bir noktada konumlandırmaktadır. İşin eğlencesinden fantastik unsurları kullandığı önceki romanlarında çokça faydalandığından artık ele aldığı meseleye daha felsefi bir boyuttan yaklaşmaktadır. Hüseyin Rahmi bu romanında yanıtlardan çok, zor soruların peşinde gibidir.

Yazarın, varoluşa dair kafasını meşgul eden soruların sayısı oldukça fazladır. Romanın hikâyesine geçmeden önce “Başlangıç” diye bir bölüm yazan Hüseyin Rahmi “Neredeydik? Nereye çıktık? Ve nereye döneceğiz? Hangi kuvvetin ürünleriyiz? Kimi eğlendirmek için bu ebedi sahnenin palyaçoluğunu yapıyoruz? Yoksa O [Allah], dinlerin uydurduğu bir heyulâ mıdır?” (s. 11) sorularının etrafında döner durur. Sonra da ruhçuluk konusuna değinir. “Gerçekten ruhlar gelip de mi maddi olmayan parmaklarıyla bu masa telgrafını tıkırdatıyorlar?” (s. 11) Ama Hüseyin Rahmi, her şeye rağmen ömrünü adadığı pozitivizmden kolay kolay ayrılmaya niyetli de değildir. Her ne kadar okurlarını neye inanmak istedikleri konusunda serbest bıraksa da “Dinlerin cennet, cehennem, Allah’ını tahtından indiren bilim ve teknoloji bir gün bu latifeci ruhların blöflerini de meydana çıkaracaktır.” (s. 12) Bilime göre bir ölünün dirilmesi, bu dünyaya geri dönmesi mümkün değildir; bunlar sadece zayıf zihinlerden doğan “düşünce fantomlarıdır.” Fakat yine de masa başı etrafında yaşanan ruh yazışması bir gerçek olarak durmaktadır. İşte Hüseyin Rahmi’nin belki de tek rahatsızlığı bundan kaynaklanmaktadır; bu hadise nasıl meydana gelir? İnsan beyni neden bunu çözmekte bu kadar âcizdir? Zihni bu meselelerle dolu olan yazar, tamamen hayal ürünü bir eser meydana getirdiğini belirtir. “Bu roman ‘fantastique’dir. En dürüst biçimde gerçek değildir. Zaten gerçeğin kesin şekli de bulunamayan muammalardandır.” (s. 13) Bu satırlar Hüseyin Rahmi’nin endişelerini ortaya koyar; o her ne kadar okurlarını neye inanmaları konusunda serbest bıraktığını söylese de belki de okurları materyalizm yerine spiritüalizme inanmayı seçeceklerdir. Oysaki burada yazılanlar hayaldir; okurlar bunları gerçek olarak kabul etmemelidir. Ama hemen ardından gelen cümlede “gerçeğin ne olduğunun zaten muamma” olduğunu belirtmesi Hüseyin Rahmi’yi ilk kez verili gerçeği sorgulayan bir fantastik roman yazarına yaklaştırır. Zaten eserinin türünü de okurlarına bildirir: Fantastik yani bilindik gerçeklerin dışında da gerçeklerin olabileceğini varsayan ve gerçekçi roman türünün konvansiyonlarını altüst eden tür. Bu da tür için Türk edebiyatı

³ Bu yazı romanın başında yer almıştır, 9. Romandan yapılan bütün alıntılar için bakınız: Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Ölümler Yaşıyor mu?* (İstanbul: Atlas Kitabevi, 1975). Bu baskıdan yapılan alıntıların sayfa numaraları bundan sonra parantez içinde verilecektir. Bu eser, ilk defa, 1932’de *Milliyet*’te tefrika edilmiştir.

⁴ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1990), 100.

⁵ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Gulyabani*, haz. Kemal Bek (İstanbul: Özgür Yayınları, 1997), 24-26.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

macerasında önemli bir adımdır. İlk kez fantastik, modern roman türlerinden biri olarak yazarı tarafından söz konusu edilir. O güne kadar, masalla eşitlenen, varlığı bile görmezden gelinen tür, modern bir tür olarak edebiyattaki yerini almaktadır. Fakat o güne dek fantastiği hep gerçekçi romanın içinde kullanan ve olumsuzlayan Hüseyin Rahmi yine klasik bir fantastik yazarın yapmayacağı bir tavır da sergilemiş olur; “anlatılanlara inanmayın” diye baştan uyarıda bulunarak fantastiğin kendi iç gerçekliğini yıkar.

Her ne kadar fantastik roman türü açısından düşünüldüğünde bazı çelişkiler barındırır da, böylece, ilk kez fantastik bir türde yazdığını belirten Hüseyin Rahmi’den, anlatılanların daha inandırıcı olması açısından “ben” anlatıcılı bir anlatı beklenirken⁶ o anlatma edimini üçüncü tekil şahsa bırakır. Belki de çok sayıda kişinin ve görüşün karıştığı ve sadece tek tarafın bakış açısına değil karşıt bakışlara da yer vermek istemesi açısından bu seçim bu anlatıyı daha inandırıcı kılar. Diyaloglar sayesinde sık sık hem materyalist hem spiritüalist tarafları göstererek okura olayları doğrudan aktarır. Bir konakta geçen anlatıda bir anne, ruhçuluğa meraklı iki oğlu, bir kızı, ruh çağırma işlerinin bir başka meraklısı Fransız mürebbiye ve evin çalışanları yaşamaktadır. Bir de eve sık sık gidip gelen pozitivist/materyalist dünya görüşünü temsil eden dayı vardır. Cinli-perili hikâyeler okuyarak günlerini geçiren erkek kardeşler ruhun ölümsüzlüğe inanmaktadırlar. Romanın içinde bir iç anlatı da vardır. Çocuklar sürekli olarak Astronomi bilgini Camile Flammarion’un *Les Maisons Hauntes* (Perili Ev) adlı kitabını okur. Bu kitabın yazarı, doğüstü olaylar yaşamış insanlardan aldığı mektupları doğrudan yayınlamıştır. Onların akıl almaz maceralarını okurken ana anlatının içinde meydana gelen çeşitli tuhaflıklar, örneğin çocukların hikâyede ürkütücü bir ses duyulduğunu okudukları anda, kendi gerçekliklerinde de sesler duymaları gibi, anlatının atmosferini tekinsizleştirir.

Yeğenlerinin böyle şeylere meraklı olması dayının hiç hoşuna gitmez. Ruhçuluk merakı, ona göre modernizmin getirdiği bir şeydir. Pozitif şeylerden kaçıp gözle görülmeyen şeylerle ilgilenmek, sınırları son noktasına kadar germek, bu ölüm aşkı hep savaşın bıraktığı yadigârdır. Dayı dirilen ölümlere, hayaletlere, geri gelen ruhlara inanmayı sonuna kadar reddeder. Mürebbiyenin “inanmadığınız bir şeyi göremezsiniz” açıklamalarına “görmediğim bir şeye nasıl inanabilirim?” cevabını verir. Mürebbiyenin, “Bizim gözlerimiz çok kuvvetsizdir. ... Doğanın bize müsaade ettiklerini görürüz. Göstermek istemediklerini tabiatıyla göremeyiz. Bundan dolayı bizim göremediğimiz şeylerin olmadıkları gerekmez. ... Ama görenler var...” (s. 26) cevabı, görmek için büyük ve bilinmeyen kuvvetlerin varlığına tam bir imanla inanmanın şart olduğunu söylemesi dayının fikirlerini değiştirmez. Dayı deneysel bilim usulünün uygulanmadığı, beş duyu ile algılanamayan her şeyin varlığına şüpheyle yaklaşmaktan yanadır. İşte anlatı hep bu karşıtlık üzerinde ilerler; her iki taraf da kendi düşüncesinin doğruluğunda ısrarcıdır; uzlaşma ya da ikna olma durumu gerçekleşmez. Zaten anlatı boyunca kardeşlerin cin ve perilerle dolu doğüstü hikâyeleri okurken yaşadıkları tuhaflıkların da dayı açısından mantıklı bir açıklaması vardır. Yeğenlerine “Böyle cin masallarını tam bir inanmışlıkla okurken bu garipliklerden duygulanmamak mümkün müdür? Belki duyduğunuz vuruşlar bu etki ile sizde olan bersamlık bir olaydır.” (s. 61) der. Yani dayı için her şeyin bir açıklaması vardır; olayı tamamen psikolojik bir vaka olarak değerlendirir. Yeğenlerin okudukları “gerçekten yaşanmış olayların” toplandığı kitapta

⁶ Tzvetan Todorov, fantastik bir anlatıda anlatıcının genel olarak birinci tekil şahıs anlatıcı olması gerektiğini iddia eder. Todorov’a göre eğer anlatıda üçüncü tekil şahıs, anlatıcı rolüne bürünürse okur onun sözlerinden şüpheye düşmez; bu da fantastik kuşku ortadan kalktığı masalın/olağanüstünün alanına girildiğini gösterir. Fantastik anlatı, inanmak, inanmamak, arada kalmak, kuşku duymak, kararsızlık yaşamak gibi tepkileri uyandırmakla yükümlü olduğundan anlatıcının özdeşleşmenin en kolay gerçekleşeceği normal “bir insan” olması ve bu insanın da anlatıcı rolünü üstlenmesi gerekmektedir. Todorov bu özdeşleşmeyi psikolojik bir oyun, bireysel bir edim olarak değil, metnin iç yapısının bir zorunluluğu olarak görür. Bkz. Tzvetan Todorov, *Fantastik: Edebi Türe Yapısal Bir Yaklaşım*, çev. Nedret Tanyolaç Öztokat (İstanbul: Metis, 2004), 89-90.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

en okumuş, en üst düzeyden kişilerin, bilgili, saygın insanların bile başına tuhaflıkların gelmesi ve bu kişilerin yaşadıklarına kesinlikle inanmaları, yani cahil halkın hurafelerinden uzak gerçek deneyimler bile dayıyı ikna edemez. Onun için, sadece ruh-peri değil âdil bir yaratıcının olup olmadığı, ölüm ve ölüm sonrası da tartışmalı mevzulardır. Bu bağlamda dayı, Hüseyin Rahmi'yi temsil eder niteliktedir. Hüseyin Rahmi, Birinci Dünya Savaşı'nın etkilerine bazı romanlarında dikkat çeker; ona göre savaş bilimsel çalışmaları kesintiye uğratmış; insanlığı geriletmiştir. Savaşın olumsuz etkileri de insanları, varlığı kanıtlanmayan manevi güçlere sığınmaya itmiştir. Yani, Gürpınar'ın hâlâ doğadaki gizemin insan psikolojisinden kaynaklandığı, “doğaüstü hastalığının görünende değil, görende” olduğu konusunda ısrarcı olduğu görülür.

Yine de “kuru kuruya inkâr edeceğine sen de ruh çağırma seanslarına” katıl diyen yeğenlerinin isteğini kabul ederek dayı da ruh çağırma deneyimi yaşar. Gelen ruh ailenin başına bir başka aile yüzünden büyük bir felaketin geleceğini haber verir. Dayı, masanın hareketinde bir hile bulamaz. İnsan hilesi olmayan bu şeyde görülmez bir kuvvetin etkisini kabul etmek zorunda kalır ama bu kuvveti doğaüstüne değil “force psychique” dediği psikolojik bir kuvvete bağlar. Ruhun gelecekle ilgili verdiği kötü haberlere ise hiç inanmaz. Geleceği kimsenin, hatta varsa bir Allah, onun dahi bilemeyeceğini iddia eder. Bunun üzerine de gelecekte haber veren hikâyeler okunur. Yine ne ruhçu taraf maddeci tarafı, ne maddeci taraf ruhçu tarafı ikna eder. Evin kızı Leman da yakında öleceğini, bunu rüyasında gördüğünü söyler. Rüyasında kendine dışardan bakmıştır; sağ olan Leman, ölmekte olan öteki Leman'ı görmüştür. Şimdi de anlatı başka fantastik figürler, rüyalar ve tekin ikizleşmesi üzerine hikâyelerle ilerler. Bu konu üzerine yazılmış Fransız hikâyeleri okunur ama sonuç hep aynıdır; iki taraf da birbirini ikna edemez.

Batıl inançlardan, körü körüne bağlanılan geleneklerden daha çok madde-ruh tartışmaları üzerine kurulu anlatıda, ölen Şeyh'in hayaletinin konağı ziyarete gelerek geride kalan ailesi için para istemesi anlatının odaklandığı temel konuyu dağıtır. Evin kalfası, onun dayı karakterini andıran uyanık Dilaver ve dayı gelenin hayalet olmadığına inanır. Ancak gelen “hayalet”in Şeyh'e tıpatıp benzeyen, onun gibi şeyhlikle geçinen, para karşılığı büyü yapan ve büyü bozan oğlu olduğunu romanın diğer kişileri anlamaz. Onların bu aymazlıkları ve gelenin Şeyh'in ruhu olduğu konusundaki ısrarları Hüseyin Rahmi'nin hâlâ halkı kandıran din adamlarını ve ona inanan saf halkı eleştirmekten vazgeçemediğini gösterir.

Anlatı açısından da ilk bakışta fantastikmiş gibi görünen bu olaylar yani Şeyh'in ruhu hikâyesi okurda fantastik bir etki yaratmaktan uzaktır; çünkü anlatıcı bunun gülünecek bir tezgâh olduğunu özellikle Dilaver'in bakış açısından okura yansıtır. Bu da, anlatının fantastik atmosferine bir nebze gölge düşürerek eski Hüseyin Rahmi anlatılarını geri getirir.

Uzun ve bir yere varmayan tartışmaların anlatının heyecan dozunu düşürdüğünün farkında olan Hüseyin Rahmi, anlatının ikinci yarısında teorik tartışmaları azaltır. Leman ölecek midir? Ailenin başına nasıl bir felaket gelecektir? Yandaki konağa yeni ve gizemli bir ailenin taşınmasıyla nihayet anlatı fantastiğin varlığını tartışmak yerine fantastikleşir. Yeni bir ruh çağırma seansında aileye yeni komşulardan uzak durma uyarısı yapılır. Seansta bir doktor da vardır ve tıpkı dayı gibi o da şaşırmıştır. Bu bilgileri veren kimdir? Gerçekten de bu dünyaya ait olmayan varlıklar var mıdır? Bu varlıklar geleceği nasıl bilebilir? Gelen ve bu haberleri veren her ne ise doğru söylüyor gibidir; komşular pek tekin durmamaktadırlar. Kimseyle iletişimi olmayan komşuların tuhaf halleri ve herkesten gizledikleri ve sık sık garip nöbetlere tutulan bir kızları vardır. Evin sırrını öğrenmek için o evin hizmetçisiyle dalı budaklı, gereğinden fazla uzun süren bir maceraya atılan Dilaver'in yaşadıkları anlatının fantastik havasını tekrar bozar, dağıtır. Evin delikanlılarından Orhan bir şekilde kızla, Şehâmet ile tanışır ve iki genç birbirlerine âşık olurlar. Leman da Şehâmet'in kardeşiyle aşk yaşar. Ancak Leman yakında öleceğinden emin olduğundan, Şehâmet de açıklayamadığı bir nedenden dolayı evliliğe yanaşmaz. Ama belki de yeryüzünün tek büyüğü şeyi

Turkish Studies

aşka karşı koymak mümkün değildir. Şehâmet'in ailesi hemen Orhan'ın ailesini uyarır; eğer Orhan kızlarıyla evlenirse bu evliliğin sonu felaket olacaktır. Gençlerin anneleri Şeyh'in oğlundan bu aşkı yok edecek bir büyü yapmalarını ister. Az önce belirtildiği gibi oğul şeyh, aslında şarlatanın tekidir; herhangi bir manevi gücü yoktur. Bu büyüden bir şekilde haberdar olan Orhan şeyhe büyüü bozdurmak için gittiğinde ise gerçekten doğaüstü olaylar yaşanır. Büyüyü bozmayı reddeden şeyhin evinin duvarına asılı levhaların yer değiştirmesi, bazılarının yere düşmesi gibi evinde çeşitli tuhaflıklar yaşanır. Bu, şeyhin manevi güçlerinden kaynaklanmaz; zaten o para karşılığı halkın inançlarını sömüren biridir, onun öyle manevi güçleri yoktur. Gerçekten Şehâmet'le ilgili tekin olmayan bir şeyler vardır ve bu belirsizlik anlatıdaki gizemi tırmandırır. Şeyhin evinde yaşananlara da hiçbir mantıklı açıklama getirilmemesi, yaşanması imkânsız bir olayın vuku bulması anlatıyı fantastikleştirir.

Nihayet Şehâmet'in sırrı açıklanır. Şehâmet'e geçmişte âşık olup onunla evlenmek için her şeyi göze alan iki genç, biraz da Şehâmet'in babasının onaylamadığı bu iki gençten kurtulmak için yaptığı planlar sonucu, birbirlerini öldürürler. Aynı anda Şehâmet yüzünden canlarından olan bu gençlerin ruhları Şehâmet'in peşini bırakmaz. Bu kötü ruhların varlığına rağmen Şehâmet ile Orhan evlenir. Ancak ruhlar peşlerini bırakmamıştır; evde her gece bir olay yaşanır. Her şeyin bir açıklaması olduğuna inanan pozitivist dayı bile "esrarlı, fantastik bir kuvvetle", mezarlarından çıkıp tekrar hayata dönen bu ruhların sergiledikleri doğaüstü nitelikteki, insan aklının kavrayamayacağı bu olaylara şaşırıp kalmaktan başka bir şey yapamaz. Bu iki âşığın ruhunu çağırdıklarında ise ruhlar Şehâmet'i öldürüp kendi taraflarına çekeceklerini, bebeğine dokunmayacaklarını, Orhan'ın da hesabını sonra göreceklarını söylerler. Dayı bu tehditlerin kendi iç dünyalarındaki şeytanlıklardan kaynaklandığını söylese de kötü ruhlar gerçekten de Şehâmet'i öldürürler. Böylece pozitivist dayı yanıltmıştır; imkânsız gerçek olmuş, gizemli, bilinmez güçler gündelik hayata müdahale etmiştir. Ancak ortada ceset yoktur. Orhan ve kardeşi Turhan, Şehâmet'in kötü ruhların eline geçmesini önlemek isteyen iyi meleklerin Şehâmet'in cesedini gökyüzüne kaldırdıklarını anlatırlar. Bu kadar imkânsız bir şey olabilir mi? Mucize niteliğinde böyle bir olayın gerçekleşmesi mümkün müdür? Bu olayın tanıklarının, karısının kaybıyla zaten ruh sağlığı hiç yerinde olmayan Orhan'ın ve uzun bir süredir bağımlısı olduğu kokain sayesinde başka bir dünyayı fantaziye gerek duymadan keşfeden Turhan'ın, sözleri ne kadar güvenilir olabilir? Bir süre sonra Orhan da ortadan kaybolur. Anlatı okura sadece bu ceset konusunun açıklamasını verir. Karısını gömmeyip evde saklamak isteyen Orhan, kardeşinden onu mahzende saklamasını ve ölünce kendisini de karısının yanına koymasını ister. Turhan'ın bunu yapmasına gerek kalmaz; Orhan'ın cesedi mahzende karısının naaşı üzerinde bulunur. Onun nasıl öldüğü de bir muammadır.

Böylece, Hüseyin Rahmi'nin çok farklı bir anlatısıyla karşı karşıya olduğumuzu anlarız.

*Dirilen İskelet*⁷ dışındaki romanlarında kullandığı fantastik güçleri, olay ve durumları en ince ayrıntısına kadar mantıklı açıklamalara bağlayan Hüseyin Rahmi, bu kez hiçbir açıklama getirmez, okuru mistik bir gerçeklik de mümkün olabilir şüphesi içinde bırakır. Açıklanamaz,

⁷ *Dirilen İskelet*, Hüseyin Rahmi'nin fantastiğin varlığı konusunda açık uçlu biten bir romanı olması açısından *Ölümler Yaşıyor mu?* ile neredeyse aynı düzlemde değerlendirilebilir fakat yazar *Dirilen İskelet*'te fantastik bir roman yazdığını iddia etmez. Yine de belirtmek gerekir ki *Dirilen İskelet*'in ikinci yarısından itibaren yaşanan fantastik olaylara yazar tarafından hiçbir açıklama getirilmemiştir. Bir açıklama olsaydı bunun anlatıcı tarafından mutlaka yapılacağını bilen Hüseyin Rahmi okuru için, doğaüstü olaylara doğal açıklama yapılmaması okuru fantastiğin varlığına ikna etmiştir. Modernleştirmeye, pozitivist dünya görüşünü kuvvetlendirmeye, görünen gerçekten başka bir gerçekliğin olmadığını altını çizmeye yarayan fantastik, anlatının başlarında Hüseyin Rahmi'deki bu olağan işlevlerini yerine getirmişse de bu romanın ilerleyen kısımlarında verili gerçeği yerinden ederek, okurların ve karakterlerin dönüşümünü sağlayacak kadar sarsıcı olmasa da korkudan beslenerek, *Ölümler Yaşıyor mu?*'dan önce ilk kez bir Hüseyin Rahmi anlatısını fantastik romana yaklaştırmıştır. Bkz. Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Dirilen İskelet* (İstanbul: Atlas Kitabevi, 1984).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

birtakım tuhaf olaylarla, mevcudiyetleri kanıtlanamayacak varlıklarla kurulu anlatı, gizemli güçlerin gündelik hayata karışması sonucu imkânsız olayların inandırıcılığını okura kanıtlar, baştan ilan ettiği türe, fantastiğe uygun bir biçimde sonuçlanır. Böylece, Türk edebiyatında ilk kez kendini “fantastik” diye adlandıran bir roman, türün beklentilerine cevap vermiş olur.

Sonuç olarak, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Cumhuriyet Türkiye’inde de roman yazmaya ve çok okunan bir yazar olmaya devam eder. Fikirlerini, ilk etkilendiği Beşir Fuad⁸ çizgisi, Meşrutiyet’in getirdiği akılcı ve pozitivist dünya görüşü belirler, Meşrutiyet reformlarının devamı niteliğinde olan Cumhuriyet söylemi de bu fikirlerin daha da güçlenmesini sağlar. Eleştirel bir süzgeçten geçirilmeden doğruluğuna yüzde yüz inandığı ve kendince yorumladığı pozitivist, materyalist dünya görüşünün Osmanlı-Türk toplumundaki tepeden inme durumunun farkında olduğunu düşündüren Gürpınar, bu tepeden inmeliği aşmak, halkla modernleştirici söylem arasındaki mesafeyi kapamak için çok sayıda roman yazar. Yüzyıllardır geleneksel kaidelere göre yaşayan bir halkın bir anda aydınlanmasının mümkün olmayacağını bilen yazar, alışık olduğu dilden konuşarak, hayalleri, temelsiz inançları, yersiz alışkanlıkları kullanarak halkı dönüştürmeye, akılcı olmayan bir dünyadan akılcı bir dünyaya çekmeye çalışır.

İşte bu noktada fantastik tür, onu amacına ulaştıracak en pratik yol olarak belirir; bu bağlamda Gürpınar fantastik roman türene büyük bir işlevsellik yükler. 1915’te yazdığı *Gulyabani*’den 1932’de yazdığı *Ölüler Yaşıyor mu?*’ya kadar fantastik unsurlar onun anlatılarından hiç eksik olmaz. Fantastiğin ne denli çekici olduğunun farkında olan yazar, bu malzemenin çekiciliğinden faydalanarak okurlarının sayısını arttıracaklarını ve fikirlerini çok daha geniş bir kitleye iletebileceğinin bilincindedir. Bu yüzden de Gürpınar’da fantastiği, oldukça popüler bir unsur olarak görürüz. Bu bağlamda fantastik özellikle unsurlarıyla, onun romanlarında hayal-gerçek iç içeliğini sonuna dek muhafaza eden, okuru sürekli bir şüphe içinde bırakan bir atmosfer yaratmaktan uzaktır. Fantastikle ilişkilendirilen *Gulyabani*, *Cadı*, *Dirilen İskelet*, *Efsuncu Baba*, *Muhabbet Tılsımı*, *Mezarından Kalkan Şehit*, *Şeytan İşi* adlı romanları, okuru sarsan, okuduklarını yadırgatan deneyimler sunmaktan daha çok okura hep korku ve tekinsizlik yaşatmaya uğraşan ama bu uğraşın da asla gerçek bir tekinsizlik olmadığını sürekli açık eden romanlardır. Eğlendirme amacını öne çıkaran, fantastik durum, olay ve varlıkları alaycı bir biçimde kullanan *Gulyabani*, *Efsuncu Baba*, *Muhabbet Tılsımı* ve *Şeytan İşi* okurda hiçbir kararsızlık duygusu yaşatmayan, fantastiğin varlığı, neden ve ne şekilde anlatıda yer aldığını en ince detaylarına kadar açıklayan bu açıdan da fantastik kurgudan uzak romanlardır. *Cadı* ve *Mezarından Kalkan Şehit* de bu romanlara yakın durur ancak, bu romanlarda alaycılık çok daha aza indirgenmiş, madde-ruh tartışmalarıyla olayın felsefi boyutuna yüzeysel de olsa değinilmiştir. *Dirilen İskelet* ve *Ölüler Yaşıyor mu?* Hüseyin Rahmi’nin fantastikle ilişkilendirilen romanların içinde farklı konumdadır. İki roman da okura yadırgayacağı, gerçek hayatta yaşanması mümkün olmayan olaylar anlatır, yaşananlara açıklama getirmeden sonuçlanır, bu bağlamda fantastik roman türüne dâhil olurlar.

Ama yine de en fantastik Hüseyin Rahmi romanı bile yadırgatan, bilinenin ötesine giden, kabullenilmiş gerçeği, gerçek diye bilineni, yerleşik edebi kuralları yerinden eden, okura dünyadaki yerini sorgulatan, felsefi bir duruş kazandıran ve okurundan yüksek zihinsel katılım talep eden bir modern fantastik olmaktan uzaktır. Fantastiği hep korkuyla eşitleyen, gotiği anımsatan tekensiz sahnelerle dolduran Gürpınar, kendi kafasındaki akılcı, bilimsel, modern Batı dünyasında bile fantastiğe olan ilginin farkındadır. Batı’nın yaşadığı bunalımlar, savaşların getirdiği karamsarlık kendine yeni bir psikolojik sığınak bulur: Mistik, gizemli güçler, ruhçuluk. Bunları konu edinen

⁸ Hüseyin Rahmi Gürpınar, gerçekçiliğe, doğalcılığa, bilimselliğe ilk ve ısrarlı vurgular yapan Beşir Fuad’la daha çok genç bir yaşta tanışmıştır. Beşir Fuad’ın tavsiyesiyle klasik âşık tipini alaycı bir dille eleştiren *İstigrâk-ı Seherî* adlı tek perdelik bir komedi de yazmıştır. Bkz. Beşir Fuad, *Şiir ve Hakikat*, haz. Handan İnci (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), 20.

türün varlığını kabul ederek, *Ölüler Yaşıyor mu?* ile kocakarı masalıyla bir tutulan ve dışlanan fantastiğin ilk kez modern bir roman türü olarak Türk edebiyatı tarihinde yerini almasını sağlar Hüseyin Rahmi. Bu açıdan bakıldığında fantastiğin Türk edebiyatındaki macerasına önemli bir katkı sağlamış olur. Gürpınar, fantastiği materyalizm, ruhçuluk gibi ciddi ve felsefi konuları popülerize etmek için kullanır. Ancak vurgulanması gereken şudur ki, korku ve tekinsizliğin birincil özellik olarak belirdiği bu anlatıların içindedeki *Ölüler Yaşıyor mu?*'nin fantastik türe önemli bir getirisi olur. Hüseyin Rahmi'nin bu romanı sayesinde Türk edebiyatında ilk kez fantastik, masaldan farklı bir roman türü olarak okurla buluşur, bir yazar bu türün varlığını kabul edip, onu okura tanıtarak bir örneğini sunar.

KAYNAKÇA

- Beşir Fuad, *Şiir ve Hakikat*. Haz. Handan İnci, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- GÖÇGÜN Önder. *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- GÜRPINAR Hüseyin Rahmi, *Cadı*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1981.
- GÜRPINAR Hüseyin Rahmi, *Dirilen İskelet*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1984.
- GÜRPINAR Hüseyin Rahmi, *Efsuncu Baba*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1966.
- GÜRPINAR Hüseyin Rahmi, *Gulyabani*. Haz. Kemal Bek, İstanbul: Özgür Yayınları, 1997.
- GÜRPINAR Hüseyin Rahmi, *Mezarından Kalkan Şehit*. Haz. Kemal Bek, İstanbul: Özgür Yayınları, 1995.
- GÜRPINAR Hüseyin Rahmi, *Muhabbet Tılsımı*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1969.
- GÜRPINAR Hüseyin Rahmi, *Ölüler Yaşıyor mu?* İstanbul: Atlas Kitabevi, 1975.
- GÜRPINAR Hüseyin Rahmi, *Şeytan İşi*. Haz. Kemal Bek, İstanbul: Özgür Yayınları, 1997.
- JACKSON Rosemary, *Fantasy: The Literature of Subversion*. London: Routledge, 2003.
- IRWIN W. R., *The Game of Impossible: A Rhetoric of Fantasy*. Urbana: University of Illinois Press, 1976.
- MORAN, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.
- TODOROV, Tzvetan. *Fantastik: Edebi Türe Yapısal Bir Yaklaşım*. Çev. Nedret Tanyolaç Öztokat, İstanbul: Metis, 2004.